

Гене́за національного фармацевтичного законодавства на теренах України в IX – на початку XX століття: історико-правові аспекти

О. Г. Алексєєв *

Запорізький державний медичний університет, Україна

Мета роботи – проаналізувати гене́зу національного фармацевтичного законодавства на теренах України в IX – на початку XX століття згідно з історико-правовими аспектами.

Матеріали та методи. Дослідження здійснили за допомогою порівняльно-правового, історичного методів, методів аналізу та синтезу.

Результати. Регулювання відносин, що виникали під час створення або реалізації лікарських засобів, завжди були під пильною увагою держави, навіть ще до виокремлення фармації від медицини. Таке ставлення пояснюється передусім суспільним сприйняттям ліків як засобу можливого заподіяння шкоди здоров'ю та загрози для життя особи.

Проблематику правового регулювання фармацевтичної діяльності необхідно вивчати і з позицій лінгвістичного аналізу цього терміну, адже в перекладі з грецької мови *pharmakon* означає ліки, отрута. Тобто складалася ситуація, коли на будь-якому історичному етапі пацієнти, лікарі й аптекарі використовували такий дієвий і потужний засіб впливу на організм людини, як ліки, що, своєю чергою, мало і позитивний, і негативний ефекти, адже в певних випадках недосвідченість, необережність, халатність під час виготовлення або призначення лікарських засобів призводили до заподіяння шкоди здоров'ю та життю пацієнта. Розуміючи це, держави світу та їхні інституції на різних історичних етапах свого існування намагалися визначити правові рамки діяльності представників аптекарської справи – законодавчо окреслити їхні повноваження, компетенцію та відповідальність.

Висновки. Історико-правовий аналіз свідчить: питання належного забезпечення населення (або окремих його верств, зважаючи на умови на різних історичних етапах) завжди перебувало під пильною увагою держави. Особливу увагу державні органи приділяли якості лікарських засобів і професійній підготовці фармацевтичних працівників.

Ключові слова: фармацевтичний сектор, юридична відповідальність, підстави, Церковний статут, Руська Правда.

Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. 2021. Т. 14, № 1(35). С. 127–132

Genesis of the national pharmaceutical legislation on the territory of modern Ukraine between IX and early XX centuries: historical and legal aspects

O. H. Aleksieiev

The aim of the paper is to elucidate the genesis and early development of the national pharmaceutical legislation on the territory of modern Ukraine between IX and early XX centuries taking into account historical and legal aspects.

Materials and methods. The research was carried out with the use of methods of analysis and synthesis, as well as historical, and comparative and legal methods.

Results. The regulation of relations that arose during the production or sale of medical drugs has always been subject to the close attention of the state, even before pharmacy became separated from medicine. This attitude is explained primarily by the public perception of drugs as a means of possible harm to health and life-threatening. The issue of legal regulation of pharmaceutical activities should be studied from the standpoint of linguistic analysis of this term, since the Greek word *pharmakon* means medicine or poison. Realizing this, different countries and their institutions at different historical stages of their existence have always tried to define the legal framework of the pharmaceutical business – to outline its powers, competence and responsibility.

Conclusions. The results of the historical and legal analysis show that the issue of proper supply of the population (or, at different historical stages, its separate strata) has always been under the close attention of the state. State bodies have always been paid special attention to the quality of medicines and professional training of pharmaceutical workers.

Key words: pharmaceutical sector, legal responsibility, grounds, Church Statute, Ruska Pravda.

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice 2021; 14 (1), 127–132

ARTICLE INFO

<http://pharmed.zsmu.edu.ua/article/view/226875>

UDC 615.1:340]:94(477)"1801/1917"
DOI: [10.14739/2409-2932.2021.1.226875](https://doi.org/10.14739/2409-2932.2021.1.226875)

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice 2021; 14 (1), 127–132

Key words: pharmaceutical sector, legal responsibility, grounds, Church Statute, Ruska Pravda.

*E-mail: agagroup@ukr.net

Received: 26.10.2020 // Revised: 06.11.2020 // Accepted: 11.11.2020

Генезис национального фармацевтического законодательства на территории Украины в IX – в начале XX века: историко-правовые аспекты

А. Г. Алексеев

Цель работы – проанализировать генезис национального фармацевтического законодательства на территории Украины в IX – начале XX века согласно историко-правовым аспектам.

Материалы и методы. Исследование проведено с помощью сравнительно-правового, исторического методов, методов анализа и синтеза.

Результаты. Регулирование отношений, которые возникали при создании или реализации лекарственных средств, всегда были под пристальным вниманием государства, даже еще до отделения фармации от медицины. Такое отношение объясняется прежде всего общественным восприятием лекарств как средства возможного нанесения вреда здоровью и угрозы жизни человека.

Проблематику правового регулирования фармацевтической деятельности следует изучать и с позиций лингвистического анализа этого понятия, ведь в переводе с греческого *pharmakon* означает лекарства, яд. То есть имеет место ситуация, когда на любом историческом этапе пациенты, врачи и аптекари использовали такое действенное и мощное средство воздействия на организм человека, как лекарство, что, в свою очередь, имело и положительный, и отрицательный эффекты, ведь в определенных случаях неопытность, неосторожность, халатность при изготовлении или назначения лекарственных средств приводили к причинению вреда здоровью и жизни пациента.

Понимая это, государства мира и их институты на разных исторических этапах существования пытались определить правовые рамки деятельности представителей аптекарского дела – законодательно установить их полномочия, компетенцию и ответственность.

Выводы. Историко-правовой анализ показал, что вопрос надлежащего обеспечения населения (или отдельных его слоев, согласно разным историческим этапам) всегда находился под пристальным вниманием государства. Особое внимание государственных органов уделялось качеству лекарственных средств и профессиональной подготовке фармацевтических работников.

Ключевые слова: фармацевтический сектор, юридическая ответственность, основания, Церковный устав, Русская Правда.

Актуальные вопросы фармацевтической и медицинской науки и практики. 2021. Т. 14, № 1(35). С. 127–132

Дослідження, що має на меті вивчити сучасний стан правового регулювання національного фармацевтичного сектора, не буде вичерпним без з'ясування історичних процесів становлення та розвитку законодавства у сфері обігу лікарських засобів. Порівняльний аналіз головних аспектів розбудови галузевої нормативно-правової бази, виявлення закономірностей та об'єктивних підстав своєчасного реагування держави на необхідність корегування законодавчих вимог до учасників фармацевтичних правовідносин дає можливість визначити основні проблеми в галузі законодавчого регулювання фармацевтичного сектора. Отже, актуальним є з'ясування основних історичних етапів становлення та політико-правових векторів розвитку законодавства про обіг лікарських засобів на теренах України. Таке дослідження є також доречним, зважаючи на загальну історію України та ті драматичні соціальні, політичні та економічні процеси, що відбувалися до остаточного набуття країною незалежності. Тому історико-порівняльний метод пізнання розвитку фармацевтичного права виглядає найбільш ефективним для досягнення поставленої мети.

Мета роботи

Проаналізувати генезу національного фармацевтичного законодавства на теренах України в IX – на початку XX століття згідно з історико-правовими аспектами.

Матеріали і методи дослідження

За допомогою даних, що зафіксовані в документах, виконали аналіз актів і законопроектів. Використовували

методи аналізу, синтезу, лінгвістичний аналіз термінів та історико-правовий метод. Як матеріал дослідження використовували історичні нормативні документи: Церковний статут, збірник писаного права «Руська Правда» (давн.-рус. Правда роуська), Аптекарський приказ від 1620 року, Статути Великого князівства Литовського, Статут комісій Boni Ordinis, Лікарський Статут, Декрет про націоналізацію аптек від 28 грудня 1918 року.

Результати

Регулювання відносин, що виникали під час створення або реалізації лікарських засобів, завжди перебували під пильною увагою держави, навіть ще до виокремлення фармации від медицини. Це пояснюється передусім суспільним сприйняттям ліків як засобу можливого завдання здоров'ю шкоди та загрози для життя особи. Парацельс писав: «Все – отрута, все – ліки, те й інше визначає доза».

Проблематику правового регулювання фармацевтичної діяльності необхідно вивчати і з позицій лінгвістичного аналізу цього терміну, адже в перекладі з грецької мови *pharmakon* означає ліки, отрута. Тобто складалася ситуація, коли на будь-якому історичному етапі пацієнти, лікарі й аптекарі використовували такий дієвий і потужний засіб впливу на організм людини, як ліки, що, своєю чергою, мало і позитивний, і негативний ефекти, адже в певних випадках недосвідченість, необережність, халатність під час виготовлення або призначення лікарських засобів призводили до заподіяння шкоди здоров'ю та життю пацієнта. Розуміючи це, держави світу та їхні інституції на різних історичних етапах свого існування намагалися визначи-

ти правові рамки діяльності представників аптекарської справи – законодавчо окреслити їхні повноваження, компетенцію, відповідальність.

Результатом дослідження стало вивчення змісту історико-правових документів із тематики, яку аналізували, та різних історичних етапів розвитку українських земель, зокрема документи Київської Русі (IX ст. – до початку татаро-монгольської навали); документи Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та Московської держави, до складу яких входили окремі українські землі (XIV–XVII ст.); документи Російської та Австро-Угорської імперій (XVIII – початок XX ст.).

Обговорення

До рівня передових країн Європи Київська Русь піднялась у X сторіччі за часів правління Володимира Великого. Саме тоді був виданий Церковний статут – нормативний документ, що визначав і законодавчо закріплював роль церкви в державному будівництві та соціальному управлінні. Документ складався з чотирьох розділів, у другому є згадки про чародіїв, збирачів трав тощо. Таких представників народної медицини церква вважала злочинцями, законодавчо пропонувалось їх засуджувати, ба більше, суворо каралися і пацієнти цих «лічців».

Дослівно читаємо в Церковному статуті: «А се церковнии суди: роспуст, смилное заставанье, пошибанье... ведьство, зелииничество, потвори, чародейния, волхвованя... Аже кто преобидить нашъ устав, таковым непростеным быти от закона божия и горе себе наследуютъ. А кто пообидить суд церковный, платити ему собою, а перед богомъ тому же отечати на страшнем суде пред тмами ангел, иде же кождо дела не скрываются благая или злая, иде же не иоможеть никто же кому, но токмо правда избавить от вторья смерти, от вечныа муки, от хрещения не-спасенаго, от огня негасимого...».

Цей давній текст – свідчення перших проявів встановлення на законодавчому рівні юридичної відповідальності осіб, які здійснювали діяльність, що не санкціонована державою, – обіг лікарських засобів. Водночас статутом закріплювався правовий статус осіб, які з дозволу церкви займалися лікуванням та виготовленням ліків: «... а се церковные люди: игумен, поп, дьякон, дети их, попадия и кто в клиросе, игуменья, чернець, черница, проскурница, паломник, лечець... Манастыреве, болнице, гостинници, странноприимнице» [1].

Як бачимо, з якихось причин статут поєднує в одній нормі і людей, і лікарні; тобто законодавчо отожднювалися фізичні та юридичні особи, що, з погляду юридичної техніки, не є позитивною ознакою, але водночас власне факт першого законодавчого визначення статусу лікарів і лікарень дає змогу схарактеризувати Церковний статут як важливий документ в історичному аспекті правового регулювання фармацевтичної діяльності на теренах України.

Ще одним історико-правовим документом, що з'явився дещо пізніше Церковного статуту (XI ст.), є Руська Правда (давн.-рус. Правда роуська) – збірник писаного права, що

став поєднанням звичаєвих норм, законотворчої діяльності князів і запозичень норм візантійського законодавства. Руську Правду вирізняє високий рівень соціальної захищеності людини, особливо з неможливих верств. Руську Правду вважають найважливішим історико-правовим документом, за допомогою якого маємо уявлення про функціонування державних механізмів того часу, здійснення правосуддя, особливості правового статусу окремих категорій посадових (наприклад, лікарів) або фізичних осіб (жінки, матері, дружини). За змістом і соціальною спрямованістю Руська Правда (для тогочасного історичного періоду) є максимально гуманним документом (наприклад, у збірнику світського права взагалі відсутня згадка про смертну кару).

У Руській Правді закріплено право лікаря на винагороду за огляд і лікування хворого. Підтвердження законодавчого закріплення передвісників професійної медичної допомоги бачимо в дослідника М. Б. Мирського, який, досліджуючи зміст параграфа «О мече», знаходить підтвердження оплатності медичних послуг, що надавалися фахівцями: «...аще оударить мечем, а не потнет на смерть, то три гривны продажи, а самому гривна за рану, оже лечебно есть» [2].

У 20-х – на початку 40-х років XIII сторіччя на руські землі вдерлося татаро-монгольське військо. Під проводом хана Батия загарбники спустошили, знищили багато міст: Київ, Чернігів, Переяслав, міста Галицько-Волинського князівства тощо. Систематичне розорення українських земель, що відбувалось протягом багатьох років, мало дуже тяжкі наслідки для української державності. Економічні та політичні центри країни були знищені, тому не йшлося про прояви державності та законодавчого регулювання, зокрема й медичної діяльності. Дослідники підтверджують ці факти, вказуючи на відсутність будь-яких згадок про лікарів у літописах того часу.

Уже в часи московського правителя Іоанна III відбувається повернення професійних лікарів, зокрема іноземців. Підвищенню ефективності державного регулювання сприяє так звана приказна система управління, що досягає максимального розвитку в час царювання Івана Грозного. Так, у 1581 р. засновано Аптекарську палату. На першому етапі Аптекарська палата – суто внутрішній, придворний заклад. Її основна функція полягала в забезпеченні царської родини лікарськими засобами та лікуванні хвороб перших осіб держави. Як відомо, Іван Грозний був хворий на сифіліс, тому створення та діяльність такої установи були актуальними. У 1620 р. на основі Аптекарської палати створено Аптекарський приказ, який дослідники вважають своєрідним центром управління медичною та фармацевтичною справою, аналогів якому у світовій історії того періоду не було [3].

Унаслідок Андрусівського миру між Річчю Посполитою та Московською державою 31 січня 1687 р. Київ і Лівобережна Україна ввійшли до складу Московської держави, а отже повноваження Аптекарського приказу поширювались і на ці українські землі. Трансформація функцій, завдань і повноважень Аптекарського приказу

здійснювалася згідно з державно-політичними змінами, що відбувались у Московській державі. Про те, що на перших етапах головною та єдиною функцією приказу було забезпечення царської родини та поважних вельмож якісною медичною та аптечною допомогою, свідчить архів Аптекарського приказу. Його перші документи стосуються тільки пошуку та запрошення на роботу відомих і кваліфікованих лікарів, аптекарів, здебільшого іноземців. Так, першим документом Аптекарського приказу є датоване 24 жовтня 1600 р. відрядження з Москви до Любека й інших поморських міст Німеччини Романа Бокмана для пошуку та запрошення лікарів, а також розгляд звернення лікаря Каспера Фідлера про зарахування його на службу [4].

Аптекарський приказ виконував також функції кваліфікаційного органу для лікарів та аптекарів, які намагалися здійснювати професійну діяльність у державі. Мирський М. Б. описує таку діяльність на прикладі іспиту, що проводив у Аптекарському приказі доктор Артемій Дій щодо «ново-выезжего аптекаря... Филипа Бритъе», который «сказал, что он аптекаръ полный и вместо лекаря научен» [5].

Структура такого іспиту передбачала, що спочатку у претендента з'ясували знання фармацевтичної справи (обізнаність у травах, квітах, коріннях), ретельно з'ясували вміння виготовляти мікстури, сиропи, лікарські суміші тощо. Питання іспиту стосувались також навичок заготівлі, зберігання необхідної сировини. Загалом питань, присвячених фармацевтичним знанням, було майже 20. Другу частину іспиту присвячували питанням медицини. Так, в історичній літературі ретельно описаний іспит, який член Аптекарського приказу лікар Артемій Дій проводив для претендента Філіпа Бритъе. Після правильних відповідей (понад 40 питань, що стосувались і фармації, і медицини) іноземному лікарю дозволили здійснювати свою професійну діяльність у Москві – *«По дару Богу, чтоб тебе так лечить, чтоб людей здорovitи и от Государя честь получитьи»* [6].

Отже, надання дозволів на право займатись аптекарською діяльністю – один із головних напрямів діяльності Аптекарського приказу.

З-поміж інших напрямів діяльності установи науковці С. Г. Стеценко, А. М. Пищита, М. Г. Гончаров визначають організацію медичної діяльності, зокрема шляхом чіткого розподілу прав та обов'язків. Наприклад, лікар як представник вищої категорії в ієрархії медичних спеціальностей безпосередньо здійснює лікування та консультування, помічник лікаря («лічці») виконували його вказівки, а аптекарі забезпечували необхідними лікарськими засобами. Названі автори як основні напрями діяльності Аптекарського приказу визначають також організацію військово-медичної служби держави, зокрема підготовку медичного та аптекарського персоналу для армії, та медичний огляд особи щодо втрати здоров'я [7].

Необхідно відзначити важливу роль Аптекарського приказу в розвитку медичної, фармацевтичної освіти та науки. У 1654 р. при приказі відкрито школу лікарів – подія, що стала знаковою для становлення професійної медицини та фармації, адже до того часу фахівці ме-

дичної та аптекарської справи були або самоуками, або отримували освіту за межами держави. Поява цього навчального закладу сприяла також зростанню попиту на фахову наукову та практичну літературу. Документально підтверджено факт наявності в установі бібліотеки, яку створили ще на початку XVII ст., перекладів закордонних медичних і фармацевтичних видань. Так, у 1662 р. перекладачу Христофору Синарадському доручено переклад книги «Pharmacopolia medico-chymica sive thesaurus pharmacologus...» [8].

Сприяла діяльність Аптекарського приказу впорядкуванню і такого виду діяльності, як закупівля лікарської сировини, ввезення на територію царства з інших країн лікарських засобів і супутньої продукції. Зокрема, в архівах збережена справа від 7 березня 1688 р. про «...Отправление торгового иноземца Кондратия Нодермана в иностранные Государства для покупки лекарственных запасов...». Іншим прикладом діяльності Аптечного приказу з забезпечення асортименту лікарських засобів є листування щодо закупівлі рогів єдиного рога, які 5 березня 1655 р. Петр Маселіс запропонував керівнику Аптекарського приказу Іллі Милославському. Експертами якості продукції стали лікарі Вініус і Граман [9].

Чимала частина руських (українських) земель на той час перебувала у складі Великого князівства Литовського, з середини XIV ст. українські землі підпадають під владу кількох країн, зокрема Польща захопила Галичину, Молдавське князівство – Буковину, а Угорщина – Закарпаття.

Історики стверджують, що вирішальним етапом в експансії українських земель литовськими князями став 1362 р., коли Ольгерд, син засновника Литовського князівства Гедиміна, захопив Київ. До Литовсько-Руської держави увійшли Волинь, Чернігівщина, Київщина, Переяславщина та Поділля.

Правова основа функціонування Великого князівства Литовського – Статути Великого князівства Литовського. Були три редакції статутів – 1529, 1566 та 1588 р. За формою та змістом статуту – це кодифіковані закони, джерелами котрих були звичаєве право, великокнязівські привілеї та норми Руської Правди, а також римське канонічне право [10]. В аспекті цього дослідження особливу зацікавленість викликає другий статут (1566 р.), який мав назву Волинського, адже саме на волинських землях, а також у Київському та Брацлавському воєводствах він був найбільш поширеним.

Медичну та фармацевтичну допомогу за чинним законодавством здійснювали цирульники. До їхніх функцій належали не тільки перукарські послуги, але й певні хірургічні маніпуляції: ампутації, вправлення вивихів, видалення зубів. Усі ці дії супроводжувались призначенням певних настоянок, лікарських трав тощо. Відзначимо, що церква не визнавала такі хірургічні дії медициною, тому їх здійснювали тільки цирульники.

У 1569 р. між Королівством Польським та Великими Князівством Литовським укладена Люблінська унія, результатом якої є створення нової об'єднаної держави – Речі Посполитої. Українські землі з XIV століття до

1667 р. входили до Малопольської провінції, склалися з 7 воєводств та території Війська Запорозького.

Аптечна та медична справа на українських землях, що ввійшли до складу Речі Посполитої, вирізнялася певною хаотичністю, а кількість аптек і шпиталів не відповідала потребам населення. На початку XVII століття у Львові працювали 15 лікарів, 5 цирульників-хірургів і 15 аптекарів [11]. Аптечна мережа Галичини часів Речі Посполитої становила 23 аптеки, 8 із них знаходилися у Львові.

Особливу зацікавленість, враховуючи вектор дослідження, викликає Статут комісії Boni Ordinis (добраго порядку), що діяли на території Речі Посполитої. Щодо аптекарської справи названий статут передбачав посилення контролю за діяльністю аптек із боку місцевих органів влади. Так, запроваджено раптові перевірки аптечних закладів не менше ніж двічі на рік. Здійснювали такі перевірки окремі лікарі, повноваження яких були чітко визначені. Особливу увагу вони звертали на термін дії лікарських засобів і контроль якості фармацевтичної продукції. Неякісна продукція підлягала вилученню та знищенню, а аптеку опечатували; інформацію про такі порушення доводили до відома магістрату. Покарання за порушення правил аптекарської діяльності полягали у штрафних або позбавленні права займатись фармацевтичною діяльністю [12].

У результаті підписання 15 березня 1867 р. угоди між імператором Францом Йосифом I та представником угорського опозиційного руху Ференцом Деаком, колишнім міністром юстиції революційного уряду Лайоша Баттяні, Австрійська імперія була перетворена на двоєдину державу, що отримала назву Австро-Угорська імперія. До складу цього утворення ввійшли західноукраїнські землі, що раніше перебували у складі Австрійської імперії.

Аптекарська спільнота Галичини здійснювала свою діяльність у той час на підставі законів про греміуми (колегіуми). Згідно з ними, функціонували представницькі аптечні органи – греміуми. Ці органи в імперативному порядку об'єднували під своїм началом усіх власників аптек. Проведення іспитів для фармацевтичних працівників, конкурсів на нові кандидатури власників, затвердження їхніх результатів, розв'язання спірних питань, що виникали під час обігу лікарських засобів, і багато інших питань – усе це стало основним змістом діяльності греміуму.

Доволі впливовим органом, що визначав основні напрями діяльності фармацевтичної спільноти, була також громадська професійна організація, створена в 1868 р. під назвою Галицьке аптекарське товариство. До його складу ввійшли відомі представники фармації, що мали ступінь магістра або доктора фармації з відповідними рекомендаціями [13]. Компетенції товариства полягали в розгляді й розв'язанні загальних проблем аптечної справи, розвитку наук аптекарського фаху та природничих, наданні членам товариства рівних умов для поглиблення знань (проведення наукових лекцій, заснування бібліотеки, а згодом читального залу, хімічної лабораторії), виданні часопису й наукових праць, наданні допомоги членам товариства в разі тимчасової або постійної втрати працездатності,

їхнім удовам і сиротам, а в надзвичайних випадках – і не членам товариства, крім того, старанним незаможним студентам фармацевтичного відділення університету виділяли кошти для завершення обов'язкового навчання, оплати екзаменаційних витрат, здійснювалося посередництво під час працевлаштування магістрів фармації та підаптекарів тощо [14].

Щодо території України, що перебували під протекторатом Російської імперії, треба відзначити Лікарський Статут, ухвалений за часів правління Олександра II. Цей документ вирізнявся доволі високим ступенем юридичної техніки та чималим обсягом урегульованих суспільних відносин, що виникали в галузі медицини та фармації. Лікарський Статут складався з трьох частин: Заклади лікарські, Медична поліція та гігієна, Судова медицина [15]. Безпосередньо фармацевтичній галузі присвячена глава VII частини першої – Про фармацевтів та вільні аптеки. У першому розділі цієї глави встановлено загальні вимоги до відкриття аптек – тільки з дозволу медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ; наведено каральні заходи до порушників цієї вимоги. Так, крім закриття аптеки, була передбачена конфіскація всього майна в дохід місцевого приказу громадського піклування, грошовий штраф до 100 рублів. Встановлено кваліфікаційні вимоги до власників або осіб, уповноважених на управління аптекою. Зокрема, обов'язковими були наявність звання провізора або магістра фармації та вік не менше ніж 25 років. Для відкриття нових аптек у населених пунктах встановлено критерії за кількістю населення: для обох столиць – не менше ніж 12 тис., для губернських міст – не менше ніж 10 тис., для повітових – не менше ніж 5 тис. осіб. Для сільської місцевості критерій кількості населення не застосовували, за загальним правилом відкривати аптеки дозволяли, якщо відстань між ними була не менше ніж 15 верст.

Лікарський Статут – доволі прогресивний на той час документ, детально регулював відносини, що виникали під час обігу лікарських засобів. Так, зафіксовано порядок управління та загальні вимоги до облаштування аптек; питання реалізації та відпуску фармацевтичної продукції, повноваження контролювальних органів, а також правовий статус, зокрема відповідальність фармацевтичних працівників.

Після жовтневих подій 1917 р. усі наведені документи втратили чинність. Символічно, що першим документом, який регулював відносини щодо функціонування аптечних закладів новоствореної держави робітників і селян, став Декрет про націоналізацію аптек від 28 грудня 1918 р. Згідно з цим документом, усі аптеки з запасами ліків, лабораторіями, обіговими коштами проголошувались власністю РРФСР. Була передбачена відповідальність власників аптек та їхніх орендарів за приховування товару [16].

Висновки

1. Історико-правовий аналіз свідчить: питання належного забезпечення населення (або окремих його верств, зважаючи на умови на різних історичних етапах) завжди перебувало під пильною увагою держави.

2. Особливу увагу державні органи приділяли якості лікарських засобів і професійній підготовці фармацевтичних працівників.

3. Окремі законодавчі вимоги до функціонування аптечних закладів і здійснення фармацевтичної діяльності у правовому полі позначилися і на сучасному національному законодавстві.

Перспективи подальших досліджень передбачають дослідження сучасного стану законодавчого забезпечення інституту юридичної відповідальності у фармацевтичній сфері.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of interest: author has no conflict of interest to declare.

Відомості про автора:

Алексеев О. Г., канд. фарм. наук, доцент, зав. каф. соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права, Запорізький державний медичний університет, Україна.
ORCID ID: [0000-0003-4947-4998](https://orcid.org/0000-0003-4947-4998)

Information about author:

Aleksieiev O. H., PhD, Associate Professor, Head of the Department of Social Medicine, Public Health, Medical and Pharmaceutical Law, Zaporizhzhia State Medical University, Ukraine.

Сведения об авторе:

Алексеев А. Г., канд. фарм. наук, доцент, зав. каф. социальной медицины, общественного здоровья, медицинского и фармацевтического права, Запорожский государственный медицинский университет, Украина.

Список літератури

- [1] Памятники русского права. Вып. 1. Памятники права Киевского государства. X-XII вв. / сост. А. А. Зимин; под ред. С. В. Юшкова. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1952. С. 241-247.
- [2] Мирский М. Б. (2006). Медицина и хирургия Древней Руси. *Traditional Medicine and Materia Medica in Medieval Manuscripts*. Proceedings of the First International Conference, 12-14 June. Baku, 2006.
- [3] Куликов В. А. Роль аптекарского приказа в деле оказания медицинской помощи и лекарственного обеспечения Руси в XVII веке. *Вестник фармации*. 2014. № 1. С. 98-102.
- [4] Россия. Министерство иностранных дел. Московский главный архив. Московского Главного архива Иностранных дел, каталог делам и рукописям Аптекарского приказа и иным, относящимся к медицине, с XV столетия, составленный библиотекарем архива И. Ф. Токмаковым. Москва: Тип. М. П. Щелкина и К., 1879. 28 с.
- [5] Мирский М. Б. Медицина России X-XX веков: очерки истории. Москва: РОССПЭН, 2005. 631 с.
- [6] Флоринский В. М. Протоколы заседаний Общества русских врачей в С.-Петербурге за 1877-1878 год. СПб., 1877. С. 107-115.
- [7] Стеценко С. Г., Пищита А. Н., Гончаров Н. Г. Очерки медицинского права. Монография. Москва: Центр. клинич. больница РАН, 2004. 169 с.
- [8] Леонтьев Д. А. Краткий исторический очерк аптечного дела в России. СПб., 1910. 84 с.
- [9] Худин К. С. Документы Аптекарского приказа в собрании Архива Санкт-Петербургского института истории (СПбИИ) РАН (1654-1655 гг.): по материалам «Коллекции московских актов» (к. 249) и «Коллекции Н. П. Лихачева» (к. 238). *Вестник РГГУ. Серия: «История. Филология. Культурология. Востоковедение»*. 2015. № 9. С. 90-96.
- [10] Тацій В. Я., Рогожин А. Й. Історія держави і права України: Академічний курс. У 2 т. Т. 1. Київ: Ін. Юре, 2000. С. 225-227.
- [11] Маринжа Л. Медицина середньовікової Галичини. *Здоров'я України*. 2011. № 6. С. 72.
- [12] Реутская Л. А. История организации инспектирования аптек в XVI-XIX веках на территории современной Беларуси. *Вестник фармации*. 2016. № 3. С. 6-13.
- [13] До 150-річчя заснування Галицького аптекарського товариства / Т. Г. Калинюк, С. В. Різничок, В. Й. Роговик, Т. О. Терещук. *Історія медичної науки, практики та освіти: збірка статей та тез наук.-практ. конф.*, 26-27 квітня 2018 р. м. Київ. Київ, 2018. С. 404-413.

- [14] Войно И. К. Сборник законов, правил, наставлений и распоряжений Правительства для врачей, фармацевтов, ветеринаров и прочих медицинских чинов: С указанием официальных изданий: в 3 ч.: а) Врачебные учреждения, б) Медицинская полиция и гигиена, в) Судебно-врачебная экспертиза / сост. врач И. К. Войно. Киев: Тип. Е. Я. Федорова, 1871.-VIII, 583 с.
- [15] Декрет Совета Народных Комиссаров о национализации аптек. Москва, Кремль, 28-го декабря 1918 г. Известия ЦИК. 01 января 1919 г. № 1.
- [16] Адамська І. Г. Радянська політика щодо фармацевтичного забезпечення населення УСРР в 1920-х рр. *Гілея*. 2015. Вип. 101. С. 43-48.

References

- [1] Yushkov, S. V. (Ed.). (1952). *Pamyatniki russkogo prava. Vyp. 1. Pamyatniki prava Kievskogo gosudarstva* [Monuments of Russian law. Issue 1. Monuments of the law of the Kiev state]. Moscow: Gosudarstvennoe izdatel'stvo yuridicheskoi literatury. [in Russian].
- [2] Mirskii, M. B. (2006). Meditsina i khirurgiya Drevnei Rusi [Medicine and surgery in ancient Rus]. *Traditional Medicine and Materia Medica in Medieval Manuscripts*. Proceedings of the First International Conference 12-14 June. Baku. [in Russian].
- [3] Kulikov, V. A. (2014). Rol' Aptekarskogo prikaza v dele okazaniya meditsinskoy pomoshchi i lekarstvennogo obespecheniya Rusi v XVII veke [The role of pharmaceutical department in medical care and drug coverage of Russia in the 17th century]. *Vestnik farmatsii*, (1), 98-102. [in Russian].
- [4] The Moscow Main Archive of Foreign Affairs (1879). *Moskovskogo Glavnogo arkhiva Inostrannykh del, katalog delam i rukopisyam Aptekarskogo prikaza i inym, odnosyashchimsya k meditsine, s XV stoletiya, sostavlennyi bibliotekarem arkhiva I. F. Tokmakovym* [The catalog of cases and manuscripts of the Apothecary order and other related to medicine, since the 15th century, compiled by the librarian of the archive of I. F. Tokmakov]. Moscow: Type. M.P. Shchepkina and Co. [in Russian]. <https://www.priib.ru/item/428258>
- [5] Mirskii, M. B. (2005). *Meditsina Rossii X-XX vekov: ocherki istorii* [Medicine Russia X-XX centuries: essays on the history]. Moscow: ROSSPEN. [in Russian].
- [6] Florinskii, V. M. (1878). *Protokoly zasedanii Obshchestva russkikh vrachei v S.-Peterburge za 1877-1878 god* [Minutes of meetings of the Society of Russian Doctors in St. Petersburg for 1877-1878]. St. Petersburg. [in Russian].
- [7] Stetsenko, S. G., Pishchita, A. N., & Goncharov, N. G. (2004). *Ocherki meditsinskogo prava*. Monografiya [Essays on medical law]. Moscow: Tsentr. klinich. bol'nitsa RAN. [in Russian].
- [8] Leont'ev, D. A. (1910). *Kratkii istoricheskii ocherk aptechnogo dela v Rossii* [Brief historical sketch of the pharmacy business in Russia]. St. Petersburg. [in Russian].
- [9] Khudin, K. S. (2015). Dokumenty Aptekarskogo prikaza v sobranii Arkhiva Sankt-Peterburgskogo instituta istorii (SPbII) RAN (1654-1655 gg.): po materialam "Kolleksii moskovskikh aktov" (k. 249) i "Kolleksii N. P. Likhacheva" (k. 238) [Documents of the Pharmaceutical Order in the collection of the Archives of the St. Petersburg Institute of History (SPbII) of the Russian Academy of Sciences (1654-1655): based on materials from the "Collection of Moscow Acts" (K. 249) and "Collection of N. P. Likhachev" (K. 238)]. *Vestnik RGGU. Seriya: Istoriya. Filologiya. Kul'turologiya. Vostokovedenie*, (9), 90-96. [in Russian].
- [10] Tatsii, V. Ya., & Rohozhyn, A. Y. (2000). *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: Akademichnyi kurs* [History of State and Law of Ukraine: Academic Course] (Vol. 1, pp. 225-227). Kyiv: In. Yure. [in Ukrainian].
- [11] Marinzha, L. (2011). Meditsina srednevekovoy Galichiny [Medicine of medieval Galicia]. *Zdorovia Ukrainy*, (6), 72. [in Russian].
- [12] Reutskaya, L. A. (2016). Istoriya organizatsii inspektirovaniya aptek v XVI-XIX vekakh na territorii sovremennoi Belarusi [History of the organization of inspection of pharmacies in the 16th-19th centuries on the territory of modern Belarus]. *Vestnik farmatsii*, (3), 6-13. [in Russian].
- [13] Kalynyuk, T. G., Riznychok, S. V., Rogovyk, V. J., & Tereshhuk, T. O. (2018). Do 150-ricchia zasnuvannia Halytskoho aptekarskoho tovarystva [To the 150th anniversary of the founding of the Galician Pharmaceutical Society]. *History of medical science, practice and education*. Collection of articles and abstracts of the scientific-practical conference (pp. 404-413). Kyiv. [in Ukrainian].
- [14] Voino I. K. (1871). *Sbornik zakonov, pravil, nastavlenii i rasporyazhenii Pravitel'stva dlya vrachei, farmatsevtov, veterinarov i prochikh meditsinskikh chinov* [Collection of laws, rules, instructions and orders of the Government for doctors, pharmacists, veterinarians and other medical officials]. Kiev: Tip. E. Ya. Fedorova. [in Russian]. <https://www.priib.ru/item/442830>
- [15] The Council of People's Commissars. (1918, December 28). Dekret Soveta Narodnykh Komissarov o natsionalizatsii aptek [Decree on the nationalization of pharmacies]. *Izvestia of the All-Russian Central Executive Committee*, (1). [in Russian]. <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/152945-dekret-soveta-narodnykh-komissarov-o-natsionalizatsii-aptkek-moskva-kreml-28-go-dekabrya-1918-g>
- [16] Adamska, I. G. (2015). Radianska polityka shchodo farmatsevtichnoho zabezpechennia naselennia USRR v 1920-kh rr. [The Soviet policy towards pharmacy services in Ukrainian SSR in the 1920s]. *Hileia*, 101, 43-48. [in Ukrainian].